

Biológia, javító és osztályozó vizsga témakörök
Gimnázium
10. osztály

TK.: Dr. Lénárd Gábor: Biológia 10.

Óraszámok

Heti 2 óra - összesen **74** óra

Tananyag	Fejlesztési feladatok
Alapfogalmak, vírusok, prokarióták Alapfogalmak – rendszerezés, szerveződés. A biológia kutatása – gyakorlati óra/kiselőadások. A vírusok. A vírusok életciklusa és jelentősége. A prokarióta élőlények. A prokarióta sejtek felépítése. Autotróf és heterotróf baktériumok. A kékbaktériumok. A baktériumok és a kékbaktériumok jelentősége.	A biológia nyelvezetének alapvető fogalmainak kialakítása. A felépítés és a működés összefüggése. Az anyagcsere szerepe az elterjedésben. A biológiai vizsgálatok menetének megismertetése.
Alacsonyabbrendű eukarióták Az alacsonyabbrendű eukarióták kialakulása, általános jellemzői. Vázuk, mozgásuk, táplálkozásuk, kiválasztásuk, szaporodásuk legfontosabb jellemzői. Rendszerezésük. Az alacsonyabbrendű eukarióták jelentősége.	Feltárni a sejtés szerveződés jelentőségét az élővilágban. Láttatni az alacsonyabbrendű eukarióták elkülönítésének szükségességét. Megismertetni a biológiai szerveződés típusait. Megértetni az állati és a növényi jellegek közötti különbségeket.
Az állatok testének felépítése, életműködései és a legfontosabb törzsei Az állatok szerveződési szintjei. Az állati sejt. Az állatok szövetei. Az állatok, mint heterotróf élőlények. Az önfenntartó életműködések összefüggése. A fajfenntartás és az egyedfejlődés az állatvilágban. A szivacsok és a csalánozók. A férgek törzsei, a gyűrűsférgek. A puhatestűek törzse: a csigák, a kagylók és a fejlábúak osztálya. Az ízeltlábúak törzse: a rovarok, a rákok és a pókszabásúak osztálya. A gerincesek törzsének általános jellemzői. A porcos és a csontos halak, a kételtűek, a hüllők, madarak és az emlősök A szövetek vizsgálata. Állatismeret.	A mikroszkóp használata a szövetek vizsgálata, felismerése során. Meg- és felismertetni a típusállatok legfontosabb képviselőit. Elsajátítani az állatok legfontosabb szerveinek felépítését és azok működését. Megértetni az állatban kialakuló szervek megjelenésének és az állat életkörülményeinek összefüggését. A rendszerezőképesség fejlesztése.
Az állatok viselkedése Az állatok öröklött és tanult magatartása. Az állatok társas viselkedése, kommunikációja. Az állatok szexuális viselkedése, az ivadékgondozás különböző formái.	Egyéni megfigyelések, tapasztalatok felhasználásával megismerni az állati viselkedés alapjait. Azonosságok és különbségek keresése az állati és az emberi viselkedés között.
A növények teste és életműködései Az autotróf anyagcsere. Az autotróf és heterotróf anyagcsere összehasonlítása. Telepes növények. A mohák teste és anyagforgalma. A növényi szövetek típusai, jellemzői, funkciói. A szövetes növények testfelépítése, a növények szervei. A növények táplálkozása: a gyökér és a hajtás szerepe. Gázcsere és párologtatás. A növényi légzés. Anyagszállítás: a szállítónyalábok felépítése és működése. A raktározásra módosult szervek különféle formái. A növényi kiválasztás	A mikroszkóp használatának fejlesztése. Az élővilág szerveződésének azonosságának bemutatása a növények és az állatok felépítésének összehasonlításán keresztül. Megláttatni a növényi szervezet felépítésének a működésre gyakorolt következményét. A természettudományos megismerés egyes lépéseinek megismertetése a

Tananyag	Fejlesztési feladatok
formái. A szövetes növények mozgásai, a növényi hormonok. A szövetes növények szaporodása. A zárvatermők szaporítószervének felépítése. Az ivaros és ivartalan szaporodási módok, ezek jellemzői. A zárvatermők egyedfejlődése. Növényhatározás.	növények élettani jellegzetességein keresztül. Megértetni a szaporodási típusok szerepét az fajok fennmaradásában. A jellegzetes növénytípusok megismerése.
A gombák teste és életműködései A gombák jellemzői. A gombák testfelépítésének sajátosságai. A gombák életműködésének sajátosságai, életmódja. A gombák gyakorlati jelentősége, kölcsönhatások növényekkel és állatokkal. A legfontosabb ehető és mérgező gombák felismerése.	A gombák és a zuzmók sajátosságainak megismertetése, a bioszférában betöltött szerepük hangsúlyozása. Feltárni az élőhely, az életmód és a szervezet közötti oksági összefüggéseket. A gombafogyasztás szabályai.
Év végi összefoglalás	Összefoglalni a tanultakat, értékelni a teljesítményeket.

Év végi követelmények

- Ismerjék az élővilág rendszerezésének és szerveződésének alapvető szabályszerűségeit.
- Ismerjék az élőlények legfontosabb csoportjaira jellemző testszerveződési formákat.
- Legyenek képesek a különféle élőlények életműködéseinek lényegét kiemelni, és röviden megfogalmazni.
- Ismerjék fel, hogy ugyanazt az életműködést többféle testfelépítés is eredményezheti.
- Legyenek képesek az élőlényeket testszerveződésük és életműködéseik alapján összehasonlítani, csoportosítani.
- Legyenek képesek elkülöníteni az élőlények önfenntartó és fajfenntartó működését.
- Ismerjék az embrió fejlődésének és a különböző átalakulós fejlődési módoknak a főbb szakaszait.
- Ismerjenek néhány példát az ivadékgondozás különféle formáira.
- Értsék a viselkedés biológiai alapjait.
- A testszerveződés és az anyagcsere-folyamatok alapján értsék, hogy a növények, a gombák és az állatok miért alkotnak külön országot az élőlények természetes rendszerében.
- Értsék az autotróf és heterotróf anyagcsere lényegét.
- Értsék meg, hogy a fotoszintézis folyamata miért alapvető a földi élővilág számára.
- Ismerjék a sejtek és szövetek legfontosabb jellemzőit.
- Tudjanak példákat mondani arra, hogy a szövetes növények a különféle életműködéseiket milyen testszerveződési formákkal valósítják meg.
- Ismerjék a zárvatermők szaporodásának, mag- és termésképzésének főbb szakaszait.

- Ismerjék a gombák legfontosabb jellemzőit.
- Legyenek képesek fiktív kísérleteket elvégezni, a változásokat észlelni és értelmezni.
- Szerezzenek gyakorlatot a mikroszkóp kezelésében és a látómezőben észlelt kép értelmezésében.

Gimnázium 11. osztály

TK.: Dr. Lénárd Gábor: Biológia 11.

Óraszámok

Heti 2 óra - összesen **74** óra

Tananyag	Fejlesztési feladatok
A sejtek felépítése A biogén elemek. A víz biológiai szempontból fontos tulajdonságai. A szénhidrátok, lipidek legfontosabb tulajdonságai. A fehérjék és nukleinsavak legfontosabb tulajdonságai, nukleotidok. A membránok, a színtestek, a mitokondrium és a sejtmag funkciója. A legegyszerűbb kimutatási reakciók bemutatása (a tananyag megadott helyén).	Az élő és az élettelen természet közös vonásainak megismertetése. A fizika, a kémia és a biológia kapcsolódási pontjainak láttatása. Az élet szerveztségének bemutatása. Elmélyíteni a kísérletezés módszerét.
A sejtek anyagcsere-folyamatai A sejtek anyagfelvétele és leadása, a passzív és aktív transzport jellemzői. Az anyagcsere áttekintése. Az enzimek, az enzimkatalízis. A felépítő és lebontó anyagcsere-folyamatok vázlata. A felépítő és lebontó folyamatok összefüggése. A sejtek energiaforgalma. A fotoszintézis, az erjedés és a biológiai oxidáció folyamatának lényege. Az anyagcsere-folyamatok zavarai (a tananyag megadott helyén).	A földi élet anyagi egységének megismertetése. A sejtszintű anyagcsere-folyamatok szerepe lényegének elsajátíttatása. A fotoszintézisnek a bioszférában jelentkező szerepének nyomatékosítása. Felhívni a figyelmet az anyagcsere zavarainak betegségeket eredményező hatására. A problémamegoldó gondolkodás fejlesztése fiktív kísérletek megoldásával.
A szaporodás és öröklődés sejtani alapjai Az információ kódja és átírása, nukleinsav-szintézis. A gén és allél fogalma. A fehérjék szintézise. Az öröklődő információ megjelenésének kémiai alapjai: kódszótár. A kromoszómák, a kromoszómaszám. Haploid és diploid sejtek. Sejtciklus. A mitózis és a meiózis folyamata és biológiai jelentősége. A genetikai információ variálódása a meiózis és a megtermékenyítés során. A mutációk típusai és következményei. A mutagén hatások és ezek következményei.	Láttatni az élőlény sajátosságainak megjelenésének molekuláris alapjait. A tulajdonságok állandóságát és a változékonyságát biztosító tényezők megismertetése. Az élővilág egységes származásának molekuláris bizonyítékainak ismertetése. Megértetni a sejtosztódások egyes típusainak szerepét az élőlények egyed- és törzsfejlődésében. Felhívni a figyelmet a mutagének veszélyeire.
Az idegi és hormonális szabályozás Az ember önfenntartó életműködései és ezek szabályozása. Szabályozás és vezérlés. Az idegsejtek felépítése, az idegszövet. A nyugalmi és akciós potenciál kialakulása. Az ingerület terjedése. A szinapszis. A reflexív elve. A külső és a belső környezet változásainak érzékelése. Az íz- és szagérzékelés. A szem felépítése és működése. A hallószerv felépítése és működése. Az egyensúly érzékelése. A bőr érző	Megismertetni az ember szabályozó rendszerének felépítésének és működésének sejt- és szervezetszintű alapjait. Érzékelteni a receptorok szerepét az élőlény fennmaradásában. Megértetni a szabályozó rendszerek szerepét az egyes működések összerendezésében. Ismertetni a

Tananyag	Fejlesztési feladatok
működése. Az érzékszervek védelme és betegségei. A környéki és a központi idegrendszer. A gerincvelő és az agy felépítése. Az idegrendszer szomatikus és vegetatív működése. Az idegrendszer működésével kapcsolatos egészségügyi ismeretek. A hormonális szabályozás alapelvei. A hipotalamusz–agyalapi mirigy rendszer. A pajzsmirigy, a mellékpajzsmirigy legfontosabb hormonjai és ezek hatása. A hasnyálmirigy, a mellékvese legfontosabb hormonjai és ezek hatása. Az ideg- és hormonrendszer betegségei (a tananyag megadott helyén is).	leggyakoribb hibák következményeit. Felhívni a figyelmet az e rendszerek működését hátrányosan befolyásoló tényezők veszélyeire.
A keringési rendszer és az immunitás A vér összetétele, alkotói. A vörösvérsejtek és a vérlemezkék funkciója. Az értípusok összehasonlítása, a hajszálerek működése. A szív szerkezete és működése, a nagy és a kis vérkör funkciója. A nyirokrendszer. A szív- és érrendszeri betegségek veszélyeztető tényezői és ezek megelőzése. Az immunrendszer funkciója. A fehérvérsejtek típusai, a sejtes és az antitestes immunitás lényege. A védőoltások. A vércsoportok. Az immunrendszerrel kapcsolatos alapvető egészségügyi ismeretek.	A testfolyadékok összetételének megismertetése a szervezetben betöltött szerepe szempontjából. Bemutatni a szív és az érrendszer felépítésének, és kóros elváltozásainak működést módosító hatását. Bemutatni a fizika törvényeinek megjelenését a keringési rendszerben. Láttatni a fehérvérsejtek szerepét a szervezet védekezésében. Kialakítani az allergének terjedésének csökkentésének igényét.
A táplálkozás Az előbél szakaszai és ezek funkciói. Az emésztés lényege, a nyál, a gyomornedv, a hasnyál, az epe és a bélnedv funkciója az emésztésben. A középbél funkciója, a szerves és szervetlen anyagok felszívódása. A máj és a hasnyálmirigy. Az utóbél funkciói. A táplálkozással kapcsolatos mindennapi egészségügyi ismeretek.	A tápcsatorna működésén keresztül láttatni a korszerű táplálkozás alapjait. Megismertetni a májnak a szervezetszintű anyagcserében betöltött szerepét.
A légzés A légutak szakaszai és funkciói, a hangképzés. A tüdő felépítése, a gázcseré folyamata. A légzőmozgások. A légzőszervekkel kapcsolatos egészségügyi ismeretek.	Megmutatni a légzés szerepét a szervezet működésében. A légzőszerv felépítésén keresztül felhívni a figyelmet az egészséget károsító hatásokra.
A kiválasztás A vese felépítése és működése. A húgyutak. A kiválasztószervekkel kapcsolatos egészségügyi ismeretek.	Bemutatni, miért nélkülözhetetlen a kiválasztás az élet számára.
A bőr és a mozgás A bőr felépítése. A bőr részvétele a szervezet hőháztartásában. A csontok szerkezete és kapcsolódása. A csontváz fontosabb részei. Az izmok felépítése, funkciója és kapcsolódása a vázrendszerhez. A mozgási szervrendszer működésének szabályozása. Egészségügyi ismeretek. A bőr egészsége. A mindennapos testmozgás jelentősége.	Érzékeltetni a bőr szerepét a szervezet homeosztázisának megőrzésében. Felhívni a figyelmet a megfelelő testtartás és a rendszeres testmozgás jelentőségére a váz- és izomrendszer felépítésének és működésének tükrében.

Tananyag	Fejlesztési feladatok
Az ember szaporodása A hím ivarszerv-rendszer felépítése és működése, hormonális szabályozása. A női ivarszerv-rendszer felépítése és működése. A ciklus hormonális szabályozása. Az emberi szexualitás. A fogamzásgátlás módjai. Az ember egyedfejlődése. Az egyedfejlődés testi és pszichés jellemzői. Egészségügyi ismeretek (a tananyag megadott helyén).	Ismertetni az ivarszervek felépítésén és működésén keresztül az ember életében a nemiség szerepét, jelentőségét, egyúttal az ezzel járó felelősséget. Felhívni a figyelmet az egyedfejlődés egyes szakaszainak élettani és pszichikai jellegzetességére, különös tekintettel az ember viselkedésére.
Egészségügyi ismeretek Egészségügyi alapismeretek, elsősegélynyújtás, az orvosi ellátás igénybevétele. Rizikófaktorok, civilizációs ártalmak, szenvedélybetegségek. A lelki egészség. Az utódvállalás, családtervezés, genetikai tanácsadás és terhesgondozás. Környezet-egészségtan, környezet-higiéné.	Láttatni az ember szervezetét veszélyeztető hatásokat, felhívni a figyelmet a tudatos magatartásra.
Év végi összefoglalás	Összefoglalni a tanultakat, értékelni a teljesítményeket.

Év végi követelmények

- Ismerjék a sejtalkotók felépítése és működése közötti összefüggést, tudjanak a sejtszintű és a szervezetszintű életfolyamatok között kapcsolatot teremteni.
- Legyenek képesek elvégezni egyszerű sejtbiológiai és élettani vizsgálatokat, kísérleteket, ezek eredményeit a célnak megfelelő módon rögzíteni és értelmezni.
- A biológiai jelenségek magyarázatakor használják helyesen a kémia tananyagában megismert fogalmakat.
- Legyenek képesek felosztani az idegrendszert morfológiai és működési szempontból részekre és az egyes részek működésének lényegét kiemelni.
- Sorolják fel a hormontermelő mirigyeket és tudják ezek hormonjainak legfőbb hatásait.
- Áttekintően ismerjék, hogy az egyes szervrendszerek működését, a fontosabb élettani jellemzőket mi, és hogyan szabályozza. Tudjanak megadott témát ismereteik alkalmazásával elemezni, érvelni egy álláspont mellett, grafikonról értékelni annak biológiai tartalmát.
- Értsék meg és fogadják el, hogy az ember szexualitása nem pusztán biológiai folyamat, legyenek képesek felelősségteljes nemi magatartásra.
- Ismerjék az emberi életszakaszok főbb testi, lelki és viselkedésbeli jellemzőit.
- Értelmezzék az egészség megőrzését az élettelen és élő környezettel való kiegyensúlyozott együttélés eredményeként, a betegséget ennek az összhang megbomlásaként.
- Ismerjék fel az egészséget biztosító, erősítő értékeket.

Gimnázium 12. osztály

TK.: Dr. Lénárd Gábor: Biológia 12.

Óraszámok

Heti 2 óra - összesen **64** óra

Tananyag	Fejlesztési feladatok
A genetika alapjai Egy gén által meghatározott tulajdonság öröklődése. A fenotípus és a genotípus. Az intermedier öröklésmenet. A domináns–recesszív öröklésmenet és a kodominancia. Egyes emberi tulajdonságok, betegségek öröklődése. Több tulajdonság egyidejű öröklődése. Független öröklődés. Gének kölcsönhatása a tulajdonság kialakításában. Kapcsolt öröklődés. A nem és a nemhez kapcsolt tulajdonságok öröklődése. Az emberi ivar kialakulása. A környezet hatása, a genetikai információ megnyilvánulásának korlátai. A mennyiségi jellegek kialakulása. <i>Feladatok megoldása.</i>	Megismertetni a kromoszómális öröklődés egyes típusait. Elsajátíttatni az egyszerűbb genetikai feladatok megoldási módszerét. Bemutatni az ivar genetikai meghatározását, a nemhez kötött öröklődés jellegzetességeit.
A genetikai ismeretek gyakorlati vonatkozásai A genetikai kutatások jelentősége a mezőgazdaságban és a gyógyításban. Générózió a növénytermesztésben és az állattenyésztésben. A genetikai eredmények és kutatások etikai kérdései (kiselőadások).	Láttatni a genetikai ismeretek előnyös voltát, ugyanakkor megvilágítani a genetikai ismeretek etikátlan felhasználásának veszélyeit.
A populációk és az életközösségek A populációk tulajdonságai és változásai. Ideális és valóságos populációk. Egyedszám, egyedsűrűség és ezek változása. Korelációs. Túlélési stratégiák.	Kiemelni a környezet és az élőlény egymásra hatásának következményeit.
Az élettelen környezeti tényezők és ezek változásai Az élettelen környezeti tényezők jellemzői. A víz, a levegő és a talaj védelme. Az élettelen környezeti tényezőknek az élővilágra gyakorolt hatása. Az élőlények tűrőképessége, szűk és tág tűrés. Feladatok megoldása.	Értelmezni a környezeti tényezők, az életfeltételek és az élőlények életmódja közötti összefüggéseket. Bemutatni a tűrőképesség hatását az élőlény elterjedésre.
Ökológiai rendszerek Az életközösségek anyag- és energiaforgalma. Populáción belüli és populációk közötti kölcsönhatások. Táplálkozási kapcsolatok, táplálkozási hálózatok. Termelők, fogyasztók, lebontók. A különböző létfontosságú anyagok körforgása a természetben. Az emberi tevékenység következményei az anyagforgalomban. Az anyagforgalom és az energiaáramlás összefüggése, mennyiségi viszonyai az életközösségekben. Feladatok megoldása.	Az ökológia egyensúly megértetése, az ökoszisztémák anyag- és energiaforgalmának ember általi befolyásolásának hatásának vizsgálata. Az egyén és a közösség környezettudatos magatartásának alakítása.
Természetes és mesterséges életközösségek Az életközösségek fogalma és jellemzői. A természetes életközösségek, mint önszabályozó rendszerek. Az élővilág sokféleségének fontossága. A monokultúrák előnyei és hátrányai.	A magasabb szerveződési szintek megismerése, egyensúlyuk kialakulásának alapjai. A fenntartható fejlődés lehető útjai, a környezettudatos magatartás nyomatékosítása.

Tananyag	Fejlesztési feladatok
Az evolúció alapjai és bizonyítékai Az evolúció lényege. A legfontosabb evolúciós tényezők. Az evolúció elmélete: adaptív és nem adaptív folyamatok; a fajok kialakulása. Az evolúció bizonyítékai. Kormeghatározási módszerek.	Az evolúció mozgatórugóinak áttekintése. Ezek bizonyítékainak felhasználása a megismerésben. A fizika és a kémia ismereteinek alkalmazása a vizsgálatokban.
Az evolúció folyamata Az élet keletkezésére vonatkozó elképzelések, a prebiológiai evolúció. A földi környezet lényeges változásainak összefüggése az élővilág evolúciójával. A prokariota és eukariota sejtek kialakulása. A többsejtűek kialakulása. A szárazföldi telepes és szövetes növények kialakulása. A virágos növények. A szövetes állatok kialakulása és evolúciója a tengerekben és a szárazföldön. A levegő meghódítása. A jelenkori élővilág kialakulása.	Az élet feltételeinek összegzése. Az életkeletkezés tudományos elképzelései. A kémiai evolúció és a sejt kialakulása főbb lépéseinek megismertetése. Az evolúciós szemlélet kialakítása a növény és állatvilág törzsfajlásának megismerése során.
Az ember evolúciója A korai emberfélék evolúciója. A homo nemzetség evolúciója. A nagyasszok kialakulása és a kulturális evolúció.	Megismertetni az evolúció szabályszerűségeinek az ember kialakulásában játszott szerepét. Az evolúciós pszichológia néhány állításával való ismerkedés.
A bioszféra jelene és jövője A főtermék-központú, rövidtávra tekintő gazdálkodás. A humán-ökológia. Civilizációs hatások és ártalmak. A genetikai változatosság jelentősége. Az ember tevékenységének hatása a saját és a többi élőlény evolúciójára, a saját és környezete egészségére. A fejlődés alternatív lehetőségei. A bioszféra jövője.	Az ego- és antropocentrikus világkép hibáinak bemutatása. Felhívni a figyelmet az ember környezetalakító hatásainak az evolúcióra gyakorolt hatására. Néhány bioetikai kérdés megvitatása.
Év végi összefoglalás	Összefoglalni, a tanultakat, értékelni a teljesítményeket.

Év végi követelmények

- Tudja jellemezni az egyes öröklődési típusokat, ismerje az öröklődés törvényszerűségeit.
- Legyen képes egyszerűbb genetikai feladatokat megoldani.
- Tudjon érvelni a természetvédelmi területek fontossága mellett és a környezetszennyező, környezetpusztító magatartás ellen.
- Lássa meg az összefüggést a környezetében előforduló élőlények életmódja és a környezet napi, illetve évi változása között.
- Legyen képes táplálkozási hálózatok, életközösségek elemzésére.
- Legyen képes egyszerűbb biológiai problémákat önállóan megoldani.
- Értse meg, hogy az élőlények biológiai jellemzői anyagilag meghatározottak és az örökítő anyagban nem kódolt tulajdonságok nem fejleszthetők ki.
- Jusson el annak az elfogadásához, hogy az élőlények és az élővilág állandóan változnak.
- Ismerje a biológiai evolúció lényegét.

- Igényelje, hogy biológiai környezetét minél több oldalról, és minél részletesebben megismerje, használjon ehhez ismeretterjesztő folyóiratokat, könyveket, határozókat és egyéb információhordozókat.
- Lássa világosan, hogy az örökítő anyag változatosságának csökkenése a földi élet számára veszélyes, ez legyen természetvédő tevékenységének egyik mozgatója.
- Lássa be, hogy egyes emberi tevékenységek a földi környezetet szélsőséges mértékben változtatják, illetve a változásokat olyan mértékben felgyorsítják, amit az evolúció nem képes követni.
- Alakuljanak ki azok a képességek, ivódjanak be azok a készségek, melyek használatával képessé válik a folyamatos környezettudatos magatartásra, biztosítva ezzel a hétköznapi élet minden területén a fenntartható fejlődés lehetőségét.